

(פ"ח ט"ו א) ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים.

מבואר שהצפרדע כיסתה את מצרים. והיינו שהמביט מלמעלה, לא היה שייך שיראה את הקרקע מחמת כיסוי הצפרדעים.

והנה במדרש מבואר שבגושן לא היו צפרדעים. וגם מבואר שגושן באמצע ארץ מצרים היתה.

ואמר מו"ר הגאון רבי חיים ברמן שליט"א, שלפי"ז נמצא, שהמביט מלמעלה, היה רואה שטיח ירוק של צפרדעים, ובתוכו ריבוע ריק מצפרדעים, שהוא ארץ גושן.

הקב"ה השאיר למצרים מקום לתלות

במכת ארבה, מבואר דהארבה הגיע מחוץ למצרים. וכמו שכתוב בפ' בא (י, יא), ורוח הקדים נשא את הארבה. וכן בערוב הגיעו מכל העולם. ושאלוני מה נשתנתה צפרדע מהם, שבאה מן היאור.

ואולי י"ל דהטעם שהקב"ה הביא את הערוב והארבה מחוץ למצרים, לפי שרצה הקב"ה, שתמיד יהא לפרעה ועבדיו מקום לתלות בטבע.

וע"כ לא יצר הערוב והארבה יש מאין והוציאו מהיאור לנגד עיניהם, אלא הביא הערוב עליהם מכל העולם, באופן שיוכלו לטעון באיולתם שזה היה צירוף מקרים של הגעת חיות טרף מכל קצוות תבל. וכן בארבה הביאו ברוח מזרחית, כדי שיתלו בטבע, שארבה הוא דבר שמגיע לפעמים לכל מיני מקומות. ונבפשותו נראה לכאור, דנבראו מחוץ למצרים יש מאין, לצורך המכה. ולא שנאספו מכל העולם. וכמו שהמים עצמם נהפכו לדם, והחול נהפך לכינים. ולא שהגיעו כינים מכל העולם. אך שו"ר במדרש (י, ד) שדעת רב"ע, צפרדע אחת היתה ושרקה להן ובאן.

אבל בצפרדע, גם אם יוצאת מן היאור, הוי כדבר טבעי, דדרך מקומות אלו להיות בהם צפרדעים. ע"כ לא הוצרך להביא מחוץ למצרים. [ואמנם אותה אחת גדולה שהשריצה אלפים וכו', היה הכל בניסי ניסים. אך להם מספיק לתלות חלק קטן בטבע. כמו שהכביד לבו כאשר ראה שהחרטומים עושים דם וכו'].

ואמנם מכת כינים נעשתה לכאור' בדרך נס גלוי, שיצאו מהחול יש מאין. ולא באו ממקום אחר. אך גם בזה י"ל כנ"ל, דיכלו לתלות זאת בטבע, שמצויי שהכינים באות ע"י עפר.

מדוע המשיכו המצרים להכות הצפרדע

ותעל הצפרדע - צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים זהו מדרשו.

תמוה מאוד, מדוע המשיכו להכותה. אחרי שרואים לנגד עיניהם, כי בכל הכאה, הרי היא מתזת נחילים נחילים.

וידוע ישוב הברכת פרץ, דכאשר אדם כועס, אינו שם לב למה שעושה. ולכן כיון שככל שהתיזה יותר, כעסו יותר. ממילא אף התנקמו בה והכו בה יותר ויותר ברוב חמתם.

וכתב, שכך הוא בכל ענין הכעס. שאם האדם ישלוט על עצמו, וישמע חרפתו וישתוק, ישתקע הדבר לאט לאט. אך אם ישיב בכעס, רק תוסיף האש יותר ויותר. ונמצא שרק הזיק לעצמו והכעיס עצמו יותר ויותר. והרי הוא ממש כהמצרים במכת צפרדע.

ונראה לבאר בפשיטות בעוד ב' אופנים. חדא י"ל דבכל הכאה יצאו מליארדים של צפרדעים, וכלשון רש"י 'והיא מתזת נחילים נחילים'. וא"כ סגי בהכאות בודדות, כדי למלאות את מצרים בצפרדעים.

מאלפי זהב

אוצר הערות והידושים קושיות וביאורים

לקט ענינים בפשט בהלכה ובאגדה על סדר הפרשה

פרשת וארא

(פ"ו ט"ו ד) וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ מגריהם אשר גרו בה. משמע קצת מפשוטו של מקרא, שהטעם שנתן להם את ארץ זו בדוקא נמלכד כל העינים הרוחניים, והמעלות העצומות של א"י, מפני שגרו בה. וכעין אדם אשר גר בשכירות באיזו דירה. וכדי לשמחו, נותנים לו אותה במתנה. לא רק כדי שיהא לו עוד איזה נכס, אלא כדי שיגור בבית השייך לו.

(פ"ט ט"ו ט) וגם הקמתי וגו' - וכשבקש אברהם לקבור את שרה לא מצא קבר עד שקנה בדמים מרובים. וכן ביצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר, וכן ביעקב (בראשית לג יט) ויקן את חלקת השדה כו'. לא נקט הא דיעקב קנה מעשו את חלקו במערת המכפלה, (כמובא ברש"י בפ' ויגש מו, ט), משום שאף עשו היה מזרע אברהם.

(פ"ט כה) ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה ותלד לו את פינחס. הא דמכל בני אהרן, רק לגביו נכתב את מה שנשא אשה, אולי י"ל דזהו כדי ליחס את פנחס שיצא ממנו, כמבואר בהמשך הפסוק. [ומטעם זה גם לגבי אהרן נזכרה שם אשתו, כדי ליחס את אלעזר. וכן לעיל לגבי עמרם נזכר שם אשתו, לפי שבוה מייחס את משה ואהרן].

(פ"ז ט"ו ט) מופת - אות להודיע שיש צורך במי ששולח אתכם. נראה כונתו, למה שפרעה הוצרך אחרי כל מכה, לתפילתו של משה אל ד', שיפסיק את המכה.

(פ"ט ט"ו ט) והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך. אין הכוונה למה שנהפך לנחש בריש הפרשה, דהתם איירי במטה אהרן. אלא הכוונה לאותות שבפרשת שמות, שנעשו במטה משה.

(פ"ט יז) ונהפכו לדם - לפי שאין גשמים יורדים במצרים, ונילוס עולה ומשקה את הארץ, ומצרים עובדים לנילוס, לפיכך הלקה את יראתם ואחר כך הלקה אותם. נראה דמש"כ לפי שאין גשמים יורדים כו', אינו טעם למה שהלקהו, אלא הטעם שהוא יראתן. והבן.

(פ"ט ט"ו ט) קח מטך ונטה ידך על מימי מצרים על נהרתם על יאריהם ועל אנמיהם ועל כל מקוה מימיהם. יל"ע מה הכוונה לנטות ידו על כל מקומות אלו, הא מצרים היא ארץ גדולה, ואיך יצליח לנטות ידו בכל האגמים ומקואות המים של מצרים. גם יל"ע מדוע בפועל הכה רק את המים שביאור, כמבואר בפסוק הבא.

קח מטך ונטה ידך על מימי מצרים על נהרתם על יאריהם ועל אנמיהם ועל כל מקוה מימיהם ויהיו דם והיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים. הא דלא פירט כל זה מתחילה, כאשר התרה בפרעה. י"ל שזה כדי להפחיד את פרעה, בראותו את עוצמת המכה, ועד כמה 'צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה'..

ובאופ"א י"ל הצפרדע היתה בורחת ממקום למקום, ומספיק שכל מצרי ומצרי יכה אותה פעם אחת בלבד, ועי"ז יהיו מליוני השרצות של אלפים נוספים.

ובדרך אגב, יש לציין שבדברי חז"ל בגמ' (סנהדרין טז ע"ב) ובמדרשים (רבה י, ד. תנחומא סי' יד) משמע שנוצרו כולן ממנה, ולא כפי שרגילין העולם לומר, שנוצרו אף ע"י הכאת שאר הצפרדעים שיצאו ממנה.

(109 ה) התפאר עלי – כמו (ישעיהו י טו) היתפאר הגרון על החוצב בו, משתבחה לומר אני גדול ממך ונט"ר בלעז [להתפאר]. וכן התפאר עלי, השתבחה להתחכם ולשאול דבר גדול ולומר שלא אוכל לעשותו. כדי שעי"ז יתקדש שמו יתברך, בהראותו איך בדיוק בזמן שקבע שתפסק המכה, כך יהיה.

מדוע היה צורך בתפילת משה להסיר את המכות

(109 טו - טז) ויצא משה מעם פרעה ויעתר אל ה': ויעש ה' כדבר משה ויסר הערב וגו'.

מבואר גם כאן וגם במכת צפרדע, שהיה צורך בתפילה כדי להסיר את המכה. ומשמע שבלא זה היתה המכה נשארת.

ויש לעיין, מדוע באמת לא הלכה המכה מאליה. הרי כל עצם המכות היה נס ופלא, וא"כ כיון שנגמר זמנה, צריכה להיעלם.

ולענ"ד היה נראה, דמאחר שכבר נהיתה מציאות של צפרעים ושל ערוב, א"כ כדי שילכו, צריכים נס חדש. וע"כ בלא תפילה היו נשארים. נק' יל"ע לגבי דם ושאר מכות, מדוע לא הוזכר שהתפלל, הרי כבר נהיה כאן מציאות של דם, וכיצד חזר ונהפך למים].

והיה נראה בעוד אופן, שבאמת המכה היתה צריכה להסתיים בלא"ה. רק פרעה שלא ידע זאת, ביקש ממשה להתפלל. אך לכאור' בפסוקים משמע שרק מחמת תפילת משה נגמרו מכות אלו.

ושמעתי באופ"א, שבאמת היה מגיע עונש למצרים, שהמכות ימשכו לעולם, מחמת שכ"כ הרשיעו. רק שחלק מהקידוש ד' הגדול, היה במה שע"י תפילת משה סרו המכות.

(109 טו ה) וישם ה' מועד לאמר מחר יעשה ה' הדבר הזה בארץ. וכן להלן (109 טז) במכת ברד, אמר מחר. ויתכן לבאר הטעם שדחה למחר, כדי שיהא שהות להכניס בהמותיהם.

(109 טז ה) וזרקו משה – כל דבר הנזרק בכה אינו נזרק אלא ביד אחת. הרי נסים הרבה, אחד שהחזיק קומצו של משה מלא הפנים שלו ושל אהרן. ואחר שהלך האבק על כל ארץ מצרים. ואף שהיה אפשר בכ' ידיים, ויהא נס שאעפ"כ יתעופף חזק. מ"מ כאן לא רצה לחסוך בניסים, אלא להיפך, רצה הקב"ה להראות כמה שיותר איך שהטבע בשליטתו. ושאינן הבל בין נס לטבע.

(109 יא) ולא יכלו החרטמים לעמד לפני משה מפני השחין וגו'. הנה בפשוטו הכונה שלא יכלו לבוא אליו לבקש שיפסיק את המכה, מחמת שנתביישו ממנו. וכמש"כ הרמב"ן והחזקוני. אך יתכן לומר באופ"א, שלא יכלו לזוז ממקומם מרוב כאבים. שהרי השחין היה אף בכפות רגליים. ושור"ר כעין זה בחידושי ר"ח פלטיאל, שכתב שהיושב לא יכל לקום עי"ש.

(109 יח) כעת מחר – כעת הזאת למחר, שרט לו שריטה בכותל למחר כשתגיע חמה לכאן ירד הברד. נראה דלא דמי ל'כחצות' להלן (יא, ד), ששם אמר להם כן, [ולא אמר 'כחצות'], שמא

יטעו בחשבונותיהם. משא"כ הכא שקבע להם סימן מול עיניהם, אימתי תבוא המכה.

(109 לב) והחטה והכסמת לא נכו כי אפילת הנה. והא דעשה כן הקב"ה, י"ל שהוא כדי שיהא יבול שינוק במכת ארבה.

הערות שנתקבלו לגליון פ' שמות

בענין יסוד הזכרו"ש שהבאנו לגבי רודף, העיר ה"ה שלמה שורץ שליט"א, דכ"ז רק להסוברים שהדין יכול להצילו באחד מאבריו נאמר גם על הנדרף. אך לדעת המל"מ (פ"ח מהלכות חובל ה"י) דעל הנדרף אין חיוב זה לדקדק אם יכול להנצל באופ"א, שרי בכל אופן להשכים ולהרגו. וכך מבואר בזכרו"ש שם להדיא, שכל יסוד דבריו, הם דוקא להחולקים על דעה זו, עי"ש. ולדעה זו, נופל התירוף שהבאנו לגבי משה שברח למדין, ולא השכים להרוג את דתן ואבירם, מדין יכול להצילו כו'. שהרי הוא היה נדרף, וא"כ שפיר יכל להורגם. אך י"ל דמ"מ ראוי גם לנדרף להשתדל להציל, אם יכול. ועי'.

בהערה עה"פ ושאלה אשה משכנתה, שהרי היהודים גרו בגושן. העירני ה"ה שלמה פוזן שליט"א, לדברי האבע"ז (ב, א) שכתב בטעם הדבר שלא יכלה עוד להצפין את משה, 'אולי השכנות המצריות שמעו קולו, כי לא היו לבדם דרים בארץ רעמסס, וכתב ושאלה אשה משכנתה'.

מסירות נפש כאשר יכול להנצל

במש"כ כדבר פשוט, דמי שהולך למות על קידוש ד', ויש בידו לברוח, ה"ה מחוייב בכך. הסכימו עמי כמה ת"ח שליט"א. וחידדו הסברא, דכל הקידוש ד' היינו היכא דבוחר למות, כדי לא לחיות עם עשיית העבירה. משא"כ כאשר יכול לברוח, אינו מראה שמת כדי לא לעבור, שהרי יכול להשאיר חי גם בלי לעבור.

ולפי"ז לכאור' העולה על המוקד וכדו', יהא מחוייב להתאמץ בכל כוחו לברוח ולדלג על אנשים וכו' כדי לא למות, ואפי' כדי למות מעט זמן יותר מאוחר. שהרי אף על חיי שעה מחללים שבת.

אך תמוה לפי"ז מה שמסופר על הגר צדק הגרף פוטוצקי הי"ד, שהגרא"א מוילנא אמר לו להזדרז בהליכתו, מדין זריזין מקדימין. וצ"ב. ובע"ה במקור"א נאריך בזה.

ובעיקר הנידון, היה ת"ח שליט"א שרצה להוכיח מדברי המשנ"ב (סי' שכח סקל"א) שכתב דאפשר שצריך לחלל שבת, כדי להציל אדם ההולך למסור נפש על אחד מג' עבירות. וממילא ק"ו דחייב בעצמו להנצל.

ואאמור' שליט"א דחה דאי משום הא, י"ל שאע"פ שאם רוצה יכול למסור, מ"מ אנו מחוייבין להצילו.

ונראה להוכיח כן, מהאי דינא המבואר בשו"ע (יו"ד סי' קנו סעי' א) שיש אופנים שאע"פ שמעיקה"ד יעבור ולא יהרג, מ"מ יכול להחמיר ע"ע וליהרג, [כגון אם העוב"כ מכוין להעבירו על דת בשאר עבירות. וכן אם גזרו גזרה שלא לקיים מצות עשה, והשעה צריכה לכך עי"ש].

והגע עצמך, האם לא יהא חיוב להצילו בשבת, אם אינו מוכן לעבור על העבירה, ורוצה למסור נפש. וע"כ דאי"ז סתירה, דמצד אחד יתכן שאינו חייב לברוח, דסו"ס יש כאן קידוש ד', ומאידך מחוייבין להצילו, כדי שלא יהא כאן איבוד נפש. [וכ"ז לדחות הראיה. אך כאמור, הסברא נוטה להיכול להנצל, חייב לברוח, ואי"ז בגדר קידוש ד'. משא"כ באופן הנו' מהשו"ע, אשר סו"ס אין לו אפשרות להשאיר חי בלא לעבור העבירה].

אשמח מאוד בהערות ותגובות [והשגת הגליון] בפל' - 0533130380